

KS. JAN WALKUSZ

MISYJNY PROGRAM BENEDYKTA XV I JEGO REALIZACJA

THE MISSIONARY AGENDA OF POPE BENEDICT XV

A b s t r a c t. Pope Benedict XV (1914-1922) is often called a ‘missionary Pope’ on the grounds of his effort to redefine and to offer a new vision of the missionary activity of the Church. The crucial principle of the renewed missionary vision was to deprive it of the political factor. Another novelty introduced by the Pontiff was to introduce the native hierarchy along with the ecclesiastical administration in the missionary countries and to foster the education and the autonomy of the local clergy. The modern, groundbreaking teaching was defined in the encyclical letter *Maximum illud* promulgated on 30/11/1919.

Key words: Benedict XV; papacy; missiology; history of missions; local Church.

Dziewiętnastowieczna odnowa życia kościelnego, która – na dobrą sprawę – zaczęła się od krajów niemieckich, była następstwem m.in. zewnętrznych regulacji, pragmatyki konkordatowej Stolicy Apostolskiej oraz ogólnego klimatu ducha romantyzmu. Ten ostatni, generując tęsknotę za treściami religijnymi, zwracał z jednej strony uwagę na średniowieczną tradycję kościelną, z drugiej zaś był wyraźną reakcją na trzeźwy racjonalizm oświeceniowy¹.

Ks. prof. dr hab. Jan WALKUSZ – kierownik Katedry Historii Kościoła w Czasach Najnowszych, Metodologii i Nauk Pomocniczych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; e-mail: jawal@kul.lublin.pl

¹ Zob. J. WALKUSZ, *Sytuacja społeczno-polityczna i religijna Kościoła katolickiego w czasach życia i działalności św. Wincentego Pallottiego*, w: *100-lecie Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego w Polsce. Dziedzictwo – charyzmat – apostołstwo*, red. A. Dyr, R. Forycki, M. Kowalczyk, Ząbki 2009, s. 13-24.

Wpłynęło to także na ożywienie ruchu misyjnego, który wyraźnie charakteryzował się teraz wzrostem liczebnym personelu misyjnego, w tym braci zakonnych i zgromadzeń żeńskich, powstaniem licznych instytucji stawiających sobie jako cel aktywność misyjną, a nade wszystko dość powszechnie zaangażowanie się w ów proces całego ludu chrześcijańskiego². A choć ten łatwo dostrzegalny swoisty renesans zaangażowania misyjnego mógł budzić uzasadnione nadzieje, niemniej – o czym nie wolno w tym kontekście zapominać – urzeczywistniał się w powiązaniu z kolonialną ekspansją mocarstw europejskich. Było to zresztą nieuniknione, zważywszy z jednej strony na uwarunkowania polityczne, układ sił i możliwości finansowe, z drugiej zaś na postawę misjonarzy, będących już to ludźmi swojej epoki, już to w poważnej mierze uczuciowo i strukturalnie związanych z własnym państwem³. Sytuacja w tej mierze zaczęła się wyraźnie zmieniać w drugiej połowie XIX w., gdy środowiska uniwersyteckie – najpierw protestanckie, później katolickie – podjęły systematyczną i kontekstualną refleksję nad zagadnieniem misji, dając podwaliny nowoczesnej misjologii. Zdecydowanie w ów nurt wpisała się postawa, działalność i nauczanie papieża Benedykta XV, który z racji konsekwentnego przeorientowania dotychczasowej praktyki i spojrzenia na dzieło misyjne Kościoła, słusznie zwany jest papieżem misyjnym. W zupełności takie określenie uzasadnia jego determinacja w dążeniu do odpolitycznienia akcji misyjnej, uzewnętrzniona w momencie kreowania nowego porządku przez traktat wersalski, tworzenie podstaw trwałej i rodzimej administracji na tzw. terenach misyjnych, troska o kształcenie rodzimego duchowieństwa i ich pełną autonomię bez podporządkowania misjonarzom europejskim, a nade wszystko jego na wskroś nowoczesne nauczanie misyjne, wynikające z gruntownej i kompetentnej wiedzy, zdobytej m.in. od wizytatorów apostołskich⁴.

Rozwijając powyższą konstatację, trzeba podkreślić, iż I wojna światowa, a zwłaszcza jej skutki postawiły przed Benedyktem XV zupełnie nowe wyzwania w odniesieniu do dzieła misyjnego. Mocą bowiem traktatu wersalskie-

² J. MURRAY, *Proclaim the Good News. A Short History of the Church Missionary Society*, London 1985; Th. BRAUN, *Die Rheinische Missionsgesellschaft und der Missionshandel im 19. Jahrhundert*, Erlangen 1992; D. O'CONNOR, *Three Centuries of Mission. The United Society for the Propagation of the Gospel 1701-2000*, London 2000; B. MONDIN, *Dizionario storico e teologico della Missioni*, Città del Vaticano 2001, s. 258-259.

³ H. JEDIN, *Weltmission und Kolonialismus*, „Saeculum” 9(1958), s. 393-404; P. WANKO, *Kirche – Mission – Missionen. Eine Untersuchung der ekklesiologischen und missiologischen Aussagen vom I Vaticanum bis „Maximum illud”*, Münster 1968.

⁴ R. RAINERO, *Attualità del pensiero missiologico di Benedetto XV*, w: *Benedetto XV, i cattolici e la prima Guerra mondiale*, red. G. Rossini, Roma 1962, s. 415-428.

go Niemcy nie tylko utraciły dawne kolonie na rzecz Francji i Anglii pod mandatem Ligi Narodów, ale wydalono stamtąd niemieckich misjonarzy. Gdy przeciwko takiej decyzji już w marcu 1919 r. wystąpili w specjalnym memoriale biskupi niemieccy, papież nie tylko solidaryzował się z ich stanowiskiem, lecz nadto zwrócił się o interwencję do Stanów Zjednoczonych, Japonii, Anglii oraz kilku hierarchów zachodnich. A choć mógł przypuszczać, że jest to głos rzucony w próżnię, niemniej chciał w ten sposób dać jasno do zrozumienia, że ewangelizacja – jej struktury i organizacja należą do kompetencji Stolicy Apostolskiej. W takim też nastawieniu wysłał na konferencję do Wersalu uzdolnionego dyplomata i sekretarza Kongregacji Rozkrzewiania Wiary, kardynała Bonawenturę Cerrettiego, aby pertraktował w obronie interesów misji niemieckich. Mało, że nie uznano go za oficjalnego przedstawiciela Watykanu, to na dodatek wyjątkowo nieprzychylna wobec niego i papieskich intencji okazała się Francja. Niemniej jednak – co należy przypisać bezkompromisowości i konsekwencji Benedykta XV – udało mu się wyjednać modyfikację artykułu 438 traktatu (tzw. nota Balfoura). Polegała ona na tym, że konferencja zawarowała nietykalność misji katolickich, czyli unicestwiła obawy, że stacje misyjne przejmą niekatolicy (co niestety miało miejsce m.in. w Turcji po wygnaniu misjonarzy francuskich i włoskich), a misjonarzom niemieckim przyznała tereny w Południowej Afryce⁵.

Nie ulega wątpliwości, że I wojna światowa, której tak mocno i na różne sposoby przeciwdziałał papież Benedykt XV, odsłoniła przed Namiestnikiem Chrystusa prawdę o głębokiej zależności dzieła misyjnego od Europy, która stanowiła dlań personalne i materialne zaplecze. Stąd łatwo zrozumieć jego działania do upodmiotowienia Kościołów rodzimych i tworzenia takich struktur – w sensie organizacyjnym i osobowym – które uniezależniłyby wspólnoty krajów misyjnych od potencjału europejskiego. Proces ów dokonywał się na kilku płaszczyznach, między innymi drogą pozyskiwania informacji „z pierwszej ręki” na temat autentycznego położenia i sytuacji Kościoła w konkretnym kraju, oraz tworzenie stabilnych podstaw pod trwałą organizację kościelną na terenach misyjnych. Temu pierwszemu zagadnieniu czynili

⁵ Zob. H.W. TEMPERLEY, *A History of the Peace Conference of Paris*, t. 1-6, London 1920-1924; E.J. DILLON, *Konferencja pokojowa w Paryżu 1919*, Warszawa 1921; D. LLOYD GEORGE, *Prawda o traktacie wersalskim*, Warszawa 1939; G. JARLOT, *Doctrine pontificale et Histoire*, Paris 1964, s. 440-443; S. MARCHESE, *La Francia ed il problema dei rapporti con la Santa Sede (1914-1924)*, Napoli 1969; V. DE MARCO, *Un diplomatico vaticano all' Eliseo. Il cardinale Bonaventura Cerretti (1872-1933)*, Roma 1984, s. 55-61; TENŽE, *L'intervento della Santa Sede a Versailles in favore della missione tedesche*, w: *Benedetto XV e la Pace – 1918*, Brescia 1990, s. 65-82.

zadość wizytatorzy apostołscy, kierowani m.in. do Chin, Japonii, Indii oraz krajów afrykańskich, a ich niezwykle miarodajne informacje stanowiły wskazania dla konkretnych przedsięwzięć o dalekosiężnym wymiarze. Dość dodać w tym miejscu – tytułem pewnego uszczegółowienia – że następstwem tego typu działań było tworzenie delegatur, prefektur i wikariatów apostołskich, stanowiących z jednej strony zarzewie regularnej administracji kościelnej, z drugiej zaś postęp i zbliżenie w relacjach między rządami państw a Stolicą Apostolską, generujących rozwój wspólnot katolickich. Niezłym przykładem skuteczności takich przedsięwzięć może być Japonia czy Chiny. W Kraju Kwitnącej Wiśni owocem działań wizytatorów apostołskich było utworzenie w 1919 r. delegatury apostołskiej (podniesiona w 1952 r. do rangi internuncjatury), dzięki czemu wydatnie wzmożła się działalność duszpasterska i ujednolicenie misji. Nie bez znaczenia w tym powolnym procesie implantacji autochtonicznego Kościoła w Japonii była wizyta – też zresztą skutek dyplomatycznych inicjatyw wizytatorów apostołskich – przyszłego cesarza Japonii Hirohito u Benedykta XV w dniu 15 lipca 1921 r., potwierdzająca dobre relacje między rządem Japonii a Stolicą Apostolską⁶.

Papież della Chiesa, idąc drogą wytyczoną przez swoich dwóch bezpośrednich poprzedników, a także odwołując się do niezwykle owocnych działań francuskiego misjonarza ojca Wincentego Lebbe (1877-1940)⁷ sporo uwagi i troski poświęcił Kościołowi w Chinach. Gdy – wskutek sprzeciwu Francji – nie powiodła się próba założenia tam nuncjatury, Benedykt XV wysłał do Państwa Środka swego wizytatora, celem uzyskania kompetentnych i wyczerpujących informacji dotyczących tamtejszego Kościoła katolickiego. Skutki takich przedsięwzięć zaczęły owocować w stosunkowo krótkim czasie, albowiem już 9 sierpnia 1922 r. (niestety już po śmierci Benedykta XV) doszło do powołania w Chinach delegatury apostołskiej, a w dniach 15 maja – 12 czerwca 1924 r. pierwszego generalnego synodu chińskiego w Szanghaju, który doprowadził do reorganizacji terytorialnej i zsynchronizowania powszechnego prawa kościelnego z miejscowymi warunkami i zwyczajami tu-

⁶ O. CARY, *A History of Christianity in Japan*, t. 1-2, London 1970; A. KUREK, *Kościół w Japonii*, „Misyjne Drogi” 3(1985), z. 4, s. 51-55; Ł. KRUCKI, *Misje katolickie w Japonii. Historia i współczesność*, „Kościół w Polsce. Dzieje i Kultura” 13(2014), s. 54-55; por. H. RZEPKOWSKI, *Młody Kościół w Japonii*, „Zeszyty Misjologiczne ATK” 3(1978), s. 36-48.

⁷ Zob. J. LECLERCQ, *Pater Vincent Lebbe der Apostel des moderner China*, Wien 1965; A. JOCHUM, *Grom na Dalekim Wschodzie. Wincenty F. Lebbe 1877-1940 orędownik chińskiego Kościoła*, Warszawa 1986; A. KOSZORZ, *Na marginesie metod pracy misyjnej w Chinach*, w: *Kościół katolicki w Chinach. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, red. E. Śliwka, Pieniężno 1988, s. 17-19.

dzień wydatnego rozwoju szkolnictwa. Było to wprawdzie już bezpośrednie dzieło Piusa XI, lecz architektem owych przeobrażeń był bez wątpienia papież Benedykt XV i jego konsekwentna koncepcja tworzenia Kościoła rodzimego na terenach misyjnych⁸.

Wprawdzie Benedykt XV – jak odnotował współczesny znawca dziejów papieżstwa – „nie miał okazji, by rozszerzać w sposób dostrzegalny zasięg misji. Nie to też miał na celu. Interesowała go natomiast struktura wewnętrzna misji”⁹, lecz i w tej materii – jak się można było już z powyższego zorientować – wykazał nad wyraz skuteczny pragmatyzm, prowadzący w prostej linii do autochtonizacji zeuropeizowanego Kościoła na terenach misyjnych. Potwierdza to bez wątpienia jego rozporządzenie dotyczące Indii, gdzie w miejsce zazwyczaj powstających okręgów misyjnych, nakazał tworzyć tzw. quasi-parafie i dekanaty jako zaczątki trwałej organizacji kościelnej¹⁰. Zresztą w tych samych kategoriach trzeba postrzegać działania papieża w odniesieniu do Albanii, Oceanii i Melanezji oraz Japonii, gdzie ustanowione w latach 1919-1920 stałe przedstawicielstwa Stolicy Apostolskiej przy krajowych episkopatach (delegatury apostolskie) miały ujednolicać pracę duszpasterską, koordynować aktywność misjonarzy, a nade wszystko dostarczać wyczerpujących i autorytatywnych informacji na temat życia młodych Kościołów¹¹.

Misyjny program papieża Benedykta XV, zilustrowany powyżej egzemplarycznymi działaniami o wymiarze uniwersalnym, najpełniej i najkomplementarniej wybrzmiał w liście apostolskim (zwanym bardzo często encykliką) *Maximum illud* z 30 listopada 1919 r.¹², który z jednej strony można po-

⁸ P.M. D'ELIA, *Santo storico dell' attività della Chiesa cattolica in Cina*, „Studia Missionalia” 6(1951), s. 3-68; T. HANG, *Die katholische Kirche im chinesischen Raum. Geschichte und Gegenwart*, München 1963; L. WEI-TSING-SING, *Le Saint-Siège, la France et la Chine sous le pontificat de Léon XIII, Le problème de l'establissement d'une nonciature à Pékin et l'affaire du Pei-t'ang 1880-1886*, „Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft” 21(1965), s. 18-36, 81-101, 184-212.

⁹ Z. ZIELIŃSKI, *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, Warszawa 1999, s. 305.

¹⁰ Tamże, s. 306; por. M.K. KURIAKOSE, *History of Christianity in India*, Madras 1982; A. KUREK, *Kościół w Indiach*, „Misyjne Drogi” 3(1985), z. 2, s. 34-40.

¹¹ Z. KRUCZEK, *The Present of Papua New Guinea with regard to the Administrative Structure of the Inaugural Catholic Mission in Oceania*, „Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft” 53(1997), nr 3, s. 227-229; TENŽE, *Chrześcijaństwo w Melanezji w dobie postkolonialnej*, „Nurt SVD” 36(2002), nr 4, s. 173-201; G. PETROTTA, *Il cattolicesimo nei Balcani L'Albania*, „La Tradizione” 1(1928), s. 165-203; G. ADRIÁNYI, *Geschichte der Kirche Osteuropas im 20. Jahrhundert*, Paderborn 1992, s. 164-165.

¹² *Maximum illud*, „Acta Apostolicae Sedis” 11(1919), s. 440-455; tekst polski zob.: *Breviarium Missionum*. Wybór dokumentów Kościoła dotyczących dzieła misyjnego, cz. 1, oprac. B. Wodecki, F. Wodecki, F. Zapłata, Warszawa 1979, s. 200-216 [dalej: BM].

strzeżać jako apogeum jego patrzenia na dzieło misyjne, z drugiej zaś jako podstawę nowoczesnego nauczania misyjnego, do którego będą odwoływać się i uszczegółowiać jego następcy. W każdym razie doświadczenia I wojny i jej bezpośrednie skutki utwierdziły papieża della Chiesa w przekonaniu, że wiązanie dzieła misyjnego z kolonializmem i nacjonalizmem służy tylko zwyciężącemu mocarstwu za pretekst do ograniczania stanu posiadania misji katolickich. Stąd, odwołując się do efektów włoskiego ruchu misyjnego Paola Manna i biskupa Guido Conforti, nowatorskich przedsięwzięć misyjnych o. Wincentego Lebbe i Antoniego Cotty w Chinach, tudzież wsparcia prefekta Kongregacji Rozkrzewiania Wiary Willema van Rossum¹³, sformułował zasady w odniesieniu do współczesnej akcji misyjnej o dalekowzrocznej perspektywie. Abstrahując od części wstępnej dokumentu, zawierającej krótki zarys rozwoju Kościoła i wyszczególnienia sylwetek wielkich misjonarzy, którzy stali się zaczynem tego progresu, papież zwraca się przede wszystkim do biskupów, wikariuszów i prefektów apostolskich o odpowiednią organizację pracy misyjnej, misjonarzy oraz całej społeczności wiernych. Istotą zaś listu i jego najważniejszym wskazaniem jest troska o kształcenie duchowieństwa rodzimego. Benedykt XV zachęca więc kierujących misjami, aby szczególną wagę przykładali do tego problemu, podkreślając jednocześnie olbrzymie korzyści płynące z tego tytułu dla dzieła rozprzestrzeniania wiary i skuteczności głoszenia Ewangelii, przy założeniu, że księża owi otrzymają gruntowne, analogiczne jak w krajach o starej i ustabilizowanej tradycji katolickiej, przygotowanie: „Ważną jest rzeczą – pisał – aby wszyscy kierujący misjami obejmowali swą szczególną troską wykształcenie i formację kapłanów spośród tego narodu, wśród którego przebywają [...]. Albowiem kapłan rodzimy jako ten, który pochodzeniem, sposobem myślenia i odczuwania związany jest ze swoimi współziomkami, w wybitnej mierze zdolny jest wpoić wiarę w ich serca; o wiele lepiej bowiem niż ktokolwiek inny wie, w jaki sposób może ich o czymś przekonać [...] ma bowiem łatwy dostęp tam, gdzie kapłanowi obcemu wchodzić nie wolno”¹⁴. Co więcej, Benedykt XV, akcentując potrzebę solidnego – a nie tylko początkowego o charakterze elementarnym – kształcenia takich księży, nakreślił jednocześnie perspektywiczny plan w procesie kształtowania się Kościoła o wyraźnym obliczu rodzimym. Stąd też zależało mu na takim przygotowaniu kleru, który – już nie w funkcji podrzędnego pomocnika misjonarza – ale jako ten, „który dorósłszy do podjęcia

¹³ A. MIOTK, *Rozumienie misji w historycznym procesie przemian na przykładzie encykliki „Maximum illud”*, „Nurt SVD” 33(1999), nr 3, s. 24-25.

¹⁴ *Maximum illud*, BM I, s. 205.

Boskiego posłannictwa w sposób właściwy mógłby kiedyś przejąć kierownictwo nad swoim ludem”¹⁵. A choć papież ów był całkowicie przekonany, że istnienie duchowieństwa rodzimego jest finalnym etapem przedsięwzięć misjonarza, w praktyce szedł raczej w kierunku postulatycznym, albowiem to, co – owszem dość klarownie – zalecał Benedykt XV, to już z całym naciskiem nakazywał jego następcę¹⁶.

Nie ulega wątpliwości, że w analizowanym tu dokumencie papieskim chodziło nade wszystko o autochtonizację Kościoła, o jego odpowiednie upodmiotowienie, a ważnym elementem tego procesu i dowartościowania Kościoła rodzimego – dobitnie wybrzmiewającym w *Maximum illud* – to odpowiednia postawa misjonarzy i ich stosunek do misjonowanych ludów, ich kultury i całego dziedzictwa dziejowego, a także relacja z krajem pochodzenia na styku polityki i doraźnych interesów. Nad wyraz klarownie wypowiedział się w tej materii Benedykt XV, stawiając misjonarzom cały zestaw obowiązków i wskazań warunkujących z jednej strony powodzenie akcji apostołskiej, z drugiej zaś – co stanowi integralną całość – tworzących odpowiedni klimat, wynikający z poszanowania wszelkiej odmienności. Rękojmnią osiągnięcia tego stanu są: troska o szerzenie panowania Chrystusa, a nie ludzkiego, szukanie tylko dobra dusz, a nie ziemskich korzyści, gruntowne i wszechstronne przygotowanie (poza teologicznym także językowe, ogólnohumanistyczne i specjalistyczne), osobiste – bez uciekania się do pomocy katechistów – głoszenie nauki chrześcijańskiej, oddziaływanie przykładem i świętością życia, życzliwe traktowanie misjonowanych, ich nawyków i obyczajów. „Przepojony i ożywiony takimi zasadami – jak podkreśla Benedykt XV – za przykładem Chrystusa i Apostołów, niech misjonarz przystępuje z ufnością do wypełniania swego zadania, całą swą nadzieję pokładając w Bogu”¹⁷.

W tak precyzyjnie nakreślonym programie misyjnym papieża Benedykta XV nie mogło – z tytułu przykazania miłości bliźniego – zabraknąć miejsca dla wszystkich wierzących, którzy powinni w tym dziele partycypować w trójnasób: poprzez apostołat modlitewny, wspieranie powołań misyjnych

¹⁵ Tamże.

¹⁶ J. METZLER, *Pius XI 1857-1939. The Missionary Pope*, w: *Mission Legacies. Biographical Studies of Leaders of the Modern Missionary Movement*, New York 1994, s. 60 nn.; J. WALKUSZ, *Od Kościoła europejskiego do Kościoła rodzimego. Misyjne nauczanie papieskie XX wieku*, „Kościół w Polsce. Dzieje i Kultura” 13(2014), s. 113-128.

¹⁷ *Maximum illud*, BM I, s. 207-211; A. SEUMOIS, *Formazione dei Missionari secondo l'enciclica „Maximum illud”*, „Clero e Missioni” 40(1959), s. 438-444; K. MÜLLER, *Inkulturowanie i akomodacja w dokumentach papieskich*, „Zeszyty Misjologiczne ATK” 7(1986), s. 19-20; A. MIOTK, *Rozumienie misji*, s. 26-27.

(by do tej pracy wysyłać najlepszych kandydatów), oraz materialne wspomaganie papieskich dzieł misyjnych, głównie Dzieła Rozkrzewiania Wiary, Dzieła Dzieciństwa Jezusowego i Dzieła św. Piotra Klawera¹⁸.

Cokolwiek by – tytułem podsumowania – powiedzieć, trzeba wszak wskazać, że koncepcja papieża Giacomo della Chiesa w odniesieniu do dzieła misyjnego była jasna i raczej nowatorska, albowiem chodziło w niej o zdecydowane podkreślenie uniwersalności (przeciw europeizacji i nacjonalizmom) Kościoła i jego aktywności misyjnej, kształtowanie Kościoła rodzimego z autochtonicznym klerem, dobrze uformowanym, na czele, przeorientowaniem pracy misjonarzy z funkcji zarządzania na wspomagającą oraz odpolitycznienie misji. Temu właśnie służyły konsekwentne działania Benedykta XV, a przede wszystkim jego encyklika *Maximum illud*, która – jak trafnie skonstratował misjolog-werbista – „jest pierwszym dokumentem misyjnym Stolicy Apostolskiej o charakterze uniwersalnym, który wypracował organiczną strategię dla misji katolickich w przełomowym okresie dziejowym pierwszej wojny światowej. W ten sposób misje otrzymały praktyczny program działania w zmienionej sytuacji misyjnej. Encyklika wprowadza też przesunięcie akcentów teologicznych. *Maximum illud* wyrosła z głębokiego zrozumienia sytuacji historycznej, co można określić jako zastosowanie zasady historyczności dla odpowiedniej oceny i zrozumienia treści teologicznych. Zasada historyczności posiada w tym wypadku wartość paradygmatu. Wrażliwość na realia historyczne, czyli na historyczne uwarunkowania nakazu misyjnego, daje właściwą perspektywę dla sformułowania odpowiedzi na wyzwania czasu w dziele ewangelizacji”¹⁹.

BIBLIOGRAFIA

- ADRIÁNYI G., *Geschichte der Kirche Osteuropas im 20. Jahrhundert*, Paderborn 1992.
BRAUN Th., *Die Rheinische Missionsgesellschaft und der Missionshandel im 19. Jahrhundert*, Erlangen 1992.
Breviarium Missionum. Wybór dokumentów Kościoła dotyczących dzieła misyjnego, cz. 1, oprac. B. Wodecki, F. Wodecki, F. Zapłata, Warszawa 1979.

¹⁸ *Maximum illud*, BM I, s. 212-215; D. COLOMBO, *Misje w poszukiwaniu swej istoty*, „Zeszyty Misjologiczne ATK” 1(1974), cz. 1, s. 74-76.

¹⁹ A. MIOTK, *Rozumienie misji*, s. 30; por. M. GRÖSSER, *Das Missionswesen in Lichte des papstlichen Sendschreibens „Maximum illud”*, „Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft” 10(1920), s. 73-86; T. SCALZOTTO, *L’encyclique „Maximum illud” et son importance historique*, „Documents Omnis Terra” 19(1980), s. 13-24.

- CARY O., A History of Christianity in Japan, t. 1-2, London 1970.
- COLOMBO D., Misje w poszukiwaniu swej istoty, „Zeszyty Misjologiczne ATK” 1(1974), cz. 1, s. 69-81.
- D’ELIA P.M., Santo storico dell’ attività della Chiesa in Cina, „Studia Missionalia” 6(1951), s. 3-68.
- DE MARCO V., L’ intervento della Santa Sede a Versailles in favore della missione tedesche, w: Benedetto XV e la Pace – 1918, Brescia 1990, s. 65-82.
- DE MARCO V., Un diplomatico vaticano all’ Eliseo. Il cardinale Bonaventura Cerretti (1872-1933), Roma 1984.
- DILLON E.J., Konferencja pokojowa w Paryżu 1919, Warszawa 1921.
- GRÖSSER, M., Das Missionswesen in Lichte des papstlichen Sendschreibens *Maximum illud*, „Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft” 10(1920), s. 73-86.
- HANG T., Die katholische Kirche im chinesischen Raum. Geschichte und Gegenwart, München 1963.
- JARLOT G., Doctrine pontificale et Histoire, Paris 1964.
- JEDIN H., Weltmission und Kolonialismus, „Saeculum” 9(1958), s. 394-404.
- JOCHUM A., Grom na Dalekim Wschodzie. Wincenty F. Lebbe 1877-1940 orędownik chińskiego Kościoła, Warszawa 1986.
- KRUCKI Ł., Misje katolickie w Japonii. Historia i współczesność, „Kościół w Polsce. Dzieje i Kultura” 13(2014), s. 43-66.
- KRUCZEK Z., Chrześcijaństwo w Melanezji w dobie postkolonialnej, „Nurt SVD” 36(2002), nr 4, s. 173-201.
- KRUCZEK Z., The Present of Papua New Guinea with regard to the Administrative Structure of the Inaugural Catholic Mission in Oceania, „Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft” 53(1997), nr 3, s. 227-229.
- KUREK A., Kościół w Indiach, „Misyjne Drogi” 3(1985), z. 2, s. 34-40.
- KUREK A., Kościół w Japonii, „Misyjne Drogi” 3(1985), z. 4, s. 51-55.
- KURIAKOSE M.K., History of Christianity in India, Madras 1982.
- LECLERCQ J., Pater Vincent Lebbe der Apostel des moderner China, Wien 1965.
- LLOYD GEORGE D., Prawda o traktacie wersalskim, Warszawa 1939.
- MARCHESE S., La Francia ed il problema dei rapporti con la Santa Sede (1914-1924), Napoli 1969.
- Maximum illud*, „Acta Apostolicae Sedis” 11(1919), s. 440-455.
- METZLER J., Mission Legacies. Biographical Studies of Leaders of the Modern Missionary Movement, New York 1994.
- MIOTK A., Rozumienie misji w historycznym procesie przemian na przykładzie encykliki *Maximum illud*, „Nurt SVD” 33(1999), s. 18-29.
- MONDIN B., Dizionario storico e teologico della Missioni, Citta del Vaticano 2001.
- MÜLLER K., Inkulturacja i akomodacja w dokumentach papieskich, „Zeszyty Misjologiczne ATK” 7(1986), s. 14-28.
- MURRAY J., Proclaim the Good News. A Short History of the Church Missionary Society, London 1985.
- O’CONNOR D., Three Centuries of Mission. The United Society for the Propagation of the Gospel 1701-2000, London 2000.
- PETROTTA G., Il cattolicesimo nei Balcani L’Albania, „La Tradizione” 1(1928), s. 165-203.
- RAINERO R., Attualità del pensiero missiologico di Benedetto XV, w: Benedetto XV, cattolici e la prima Guerra mondiale, red. G. Rossini, Roma 1962, s. 415-428.
- RZEPKOWSKI H., Młody Kościół w Japonii, „Zeszyty Misjologiczne ATK” 3(1978), s. 36-48.

- SCALZOTTO T., L'encyclique *Maximum illud* et son importance historique, „Documents Omnis Terra” 19(1980), s. 13-24.
- SEUMOIS A., Formazione dei Missionari secondo l'enciclica *Maximum illud*, „Clero e Missioni” 40(1959), s. 438-444.
- ŚLIWKA E., (red.), Kościół katolicki w Chinach. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość, Pieniężno 1988.
- TEMPERLEY H.W., A History of the Peace Conference of Paris, t. 1-6, London 1920-1924.
- WALKUSZ J., Od Kościoła europejskiego do Kościoła rodzimego. Misyjne nauczanie papieskie XX wieku, „Kościół w Polsce. Dzieje i Kultura” 13(2014), s. 113-128.
- WALKUSZ J., Sytuacja społeczno-polityczna i religijna Kościoła katolickiego w czasach życia i działalności św. Wincentego Palottiego, w: 100-lecie Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego w Polsce. Dziedzictwo – charyzmat – apostołstwo, red. A. Dyr, R. Forycki, M. Kowalczyk, Ząbki 2009, s. 13-24.
- WANKO P., Kirche – Mission – Missionen. Eine Untersuchung der ekklesiologischen und missiologischen Aussagen vom I Vaticanum bis *Maximum illud*, Münster 1968.
- WEI-TSING-SING L., Le Saint-Siège, la France et la China sous le pontificat de Léon XIII. Le problème de l'establissement d'une nonciature à Pékin et l'affaire du Pei-t'ang 1880-1886, „Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft” 21(1965), s. 18-212.
- ZIELIŃSKI Z., Papieństwo i papieże dwóch ostatnich wieków, Warszawa 1999.

MISYJNY PROGRAM BENEDYKTA XV I JEGO REALIZACJA

S t r e s z c z e n i e

Papież Benedykt XV (1914-1922), z racji konsekwentnego przeorientowania dotychczasowej praktyki i spojrzenia na dzieło misyjne Kościoła, zwany jest papieżem misyjnym. Jego bowiem program w tym względzie zasadzał się na dążeniu do odpolitycznienia dzieła misyjnego, tworzeniu podstaw trwałej i rodzimej administracji na terenach misyjnych, trosce o kształcenie rodzimego duchowieństwa i jego pełną autonomię oraz na wskroś nowoczesnym nauczaniu misyjnym (encyklika *Maximum illud* z 30 listopada 1919 r.).

Słowa kluczowe: Benedykt XV; papieństwo; misjologia; historia misji; Kościół rodzimy.